

poging tot
omschrijven van de taken
voor hedendaags onderwijs.

taeke de jong

voorbereidingscomissie onderwijs en onderzoek

1 VERSIMPELING EN VERHELDERING

ieder schrijven is een versimpeling van de werkelijkheid, zo ook dit schrijven.

versimpeling kan misleiding, maar ook verheldering als gevolg hebben, dat moge blijken uit de plattegronden en doorsneden die wij gebruiken om een indruk te geven van een driedimensionaal bouwwerk: zij geven slechts een uiterst dunne schijf uit het totaal weer.

zo'n "snede" ontkent de samenhangen loodrecht op het vlak van tekening om die in het vlak van tekening deste duidelijker te laten uitkomen.

heel moeilijk wordt het wanneer een bouwwerk alleen maar gebogen lijnen kent, men zou een oneindig aantal doorsneden moeten tekenen om hun karakter volledig te bepalen.

een enkele doorsnede te geven zou misleidend zijn, een drietal doorsneden zouden een indruk kunnen wekken, meer niet.

het drietal doorsneden door het probleemcomplex "onderwijs" dat ik nu laat volgen zijn niet los te denken van elkaar. wanneer men dit een ogenblik tóch doet kan het inzicht helderder zijn, mits men hen daarna weer samenvoegt.

- onderwijs als "vergroting van mogelijkheden"
- onderwijs als "specifieke vorm van kommunikatie"
- onderwijs als "konditionering van de wil"

deze doorsneden kan men als "deeldefinities" opvatten, een totale definitie zou evenveel ver sluieren als verhelderen.

toch geef ik haar, met het doel haar later weer te ontkennen: "overdracht van effectieve konstrukties en modellen".

2 ONDERWIJS ALS VERGROTING VAN MOGELIJKHEDEN

in direkte zin behoort onderwijs de mogelijkheden van het individu te vergroten, in indirecte zin die van de mensheid als geheel. dat dit geen definitie is blijkt hieruit dat dit ook geldt voor bezitsvorming.

ABERRATIES van deze stelling zijn allerwegen voelbaar:

- voor het individu: het specialisme stelt de student een steeds kleinere sektor van de maatschappij in het vooruitzicht waaruit niet meer te ontvluchten valt en ván waaruit de implicaties van zijn beroep niet meer zijn te overzien. zo blijkt de "vergroting van mogelijkheden" bij overschrijding van een bepaalde schaal gepaard te gaan met een onafwendbare vernauwwing van mogelijkheden. als het laatste het eerste overschaduwet, ontbreekt iedere impuls om verder te studeren.
 - voor de mensheid als geheel: als slechts de mogelijkheden van enkelen worden vergroot, ontstaat een intellectuele elite van wiens genade het afhangt of werkelijk de mensheid als geheel van de nieuwe mogelijkheden profiteert. worden deze nieuwe mogelijkheden grotendeels gebruikt ten gunste van de elite in wiens midden de student wordt opgewacht, dan kan op etische gronden de impuls tot verder studeren ontbreken, of de student zal een "maatschappelijk relevante" studie eisen. terwijl sommigen hun mogelijkheden vergroten, verkleinen relatief de mogelijkheden van anderen, dit wekt een spanningsveld dat de "kritische" student door kortsluiting tracht te doorbreken.
- er zijn meer aberraties te noemen, ik laat ze echter ter wille van de duidelijkheid hier achterwege.

NEVENEFFEKTEN. behalve de meest in het oog lopende aberraties toont deze doorsnede neveneffekten van waaruit langs deduktieve weg behalve "overdracht" in de klassieke zin twee nieuwe eisen voor het onderwijs te formuleren zijn.

- voor het individu: door vergroting van mogelijkheden ondervindt het individu dat het effect van zijn daden vergroot.
het gevaar hiervan wordt duidelijk wanneer men dit proces definieert met "vergroting van de aktieradius van de wil". wanneer nu het (doel)-bewustzijn van de menselijke wil achterblijft bij zijn mogelijkheden, wordt de kans op achtelose katastrofes groter. hieruit volgt een nieuwe eis aan het onderwijs: vergroting van mogelijkheden MOET gepaard gaan met vergroting van (doel)-bewustzijn ("verantwoordelijkheid"). een kanon dat verder schiet moet zuiverder schieten. dit wordt oa bedoeld met "onderwijs als konditionering van de wil".
- voor de mensheid als geheel: de menselijke psyche is een beperkt vat, vergroting van mogelijkheden is slechts mogelijk door beperking van interesse, dit is specialisering.
specialisering impliceert verregaande uitwisseling tussen verschillende vakgebieden, maar deze uitwisseling wordt beperkt door het ontstaan van vak-talen. het welslagen van een interdisciplinair team valt of staat bij het kommunikatief vermogen van zijn leden. bovendien denkt de specialist in een gebied dat hem kan vervreemden van zijn dagelijkse omgeving. hieruit volgt een tweede nieuwe eis aan het onderwijs: vergroting van mogelijkheden MOET gepaard gaan met vergroting van kommunikatief vermogen (vaardigheid in menselijk kontakt en in het uitleggen of stellen van vragen). in de evolutionaire ontwikkeling van organismen ging cel- en orgaandifferentiatie gepaard met de ontwikkeling van een zenuwstelsel. ~~De ontwikkeling van het zenuwstelsel is een proces van differentiatie van een oorspronkelijk eencellig organisme in een meercellig organisme met verschillende functies.~~

3 ONDERWIJS ALS SPECIFIEKE VORM VAN KOMMUNIKATIE

om deze kommunikatie helder te kunnen toelichten wil ik twee aspecten van dezelfde mens een nieuwe (onbelaste) naam geven.

- het ene aspect noem ik "informandus", hij die geïnformeerd wil worden. hierin heeft "informereren" zijn oorspronkelijke betekenis: "naar iemand toe in vorm brengen", hetgeen ik zowel op kennis als op kunde van toepassing wil doen zijn.
- het andere aspect van dezelfde mens noem ik "informer", een term die nu voor zichzelf spreekt.

behalve kennis en kunde hebben wij in het voorgaande gevonden dat - daaraan noodzakelijk gekoppeld - (etisch) doelbewustzijn (volledig begrip voor de situatie en de persoonlijke positie daarin) én kommunikatief vermogen bij de informandus moeten worden ontwikkeld. beide laatste zou men als speciale kundigheden kunnen opvatten. laten wij ons eerst beperken tot de eerste twee.

definiëren wij nu kennis met "macht over de feiten", kunde is dan "macht over de mogelijkheden" zonder welke de kennis niet geëxploiteerd kan worden. dat wil zeggen: vermogen tot interpoleren en extrapoleren van gegeven kennis naar elke willekeurige gegeven situatie, dát is kunde.

de specifieke kommunikatie van het onderwijs kent nu vier objecten die ik afzonderlijk wil behandelen:

- overdracht van feitenmateriaal, resulterend in kennis
- ontwikkeling van vermogen tot interpretatie en toepassing van verworven kennis, resulterend in kunde
- ontwikkeling van het inzicht dat het effect van de daden van een geïnformeerde verder reikt dan zijn direkte omgeving en daaraan gepaard een evenredige ontwikkeling in etisch bewustzijn, resulterend in "verantwoordelijkheidsbesef".
- ontwikkeling van kommunikatief vermogen.

een volledige uitwerking van de drie doorsneden was mij in dit korte tijdsbestek nog niet mogelijk.

op zijn minst moeten hier nog op volgen:

- overdracht van kennis
- ontwikkeling van kunde
- ontwikkeling van verantwoordelijkheidsbesef
- ontwikkeling van kommunikatief vermogen
- onderwijs als konditionering van de wil
- omzetting van eisen in alternatieven.
- bouwkunde

4. ONDERWIJS ALS KONDITIONERING VAN DE WIL

de derde doorsnede in het probleemkomplex
"onderwijs" richt zich tot de bewegende kracht
van individu en maatschappij: hun wil.

onderscheidt men in de wil een doelbewustzijn
en een streefenergie, dan moet het onderwijs
daarop antwoorden met een duidelijk doel en
een impuls.

nieuwe inzichten kunnen het doelbewustzijn
wijzigen, zij kunnen ook een impuls tot akti-
viteit betekenen.

en onderwijs gééft nieuwe inzichten.

VOOR HET INDIVIDU betekent dit dat zijn beroeps-
beeld, ookal doet het onderwijs dit niet opzet-
telijk, aan het eind anders is dan aan het begin
van een onderwijsperiode, reden genoeg voor het
onderwijs om aan deze effecten van haar eigen
aktiviteiten ruime aandacht te geven

- door naar buiten de helderheid te betrachten
die voorkomt dat velen die zich als informandus
laten inschrijven na enige tijd teleurgesteld
zijn in hun verwachtingen.
- door de informandus kritisch te maken tov zijn
eigen beroepsbeeld: beantwoordt dit aan aange-
kweekte behoeften, aan behoeften van een kleine,
bevoorrechte groep of beantwoordt het in het ge-
heel niet aan behoeften?
- door de leerstimulans naar de laatste drie
impulsen van het volgende rijtje te verplaatsen:
 - berekend eigenbelang
 - autoriteit (vn systeem, vader of leraar)
 - sociale bewegendheid
 - persoonlijke interesse
 - groepsverplichting, vriendschapsbelang

VOOR DE MENSHEID ALS GEHEEL betekent dit dat haar
structuur door haar toekomstige raadgevers al of
niet zal worden gecontinueerd, reden genoeg om
haar onderwijs ruime, demokratische aandacht te
geven.

ONTWIKKELING VAN KUNDE

ontwikkeling van kunde is verreweg het moeilijkste onderdeel van het onderwijs omdat hier geen sprake is van overdracht tenzij men denkt aan een aantal "kunstjes" die ik onder kennis wil rangschikken.

- welke kundigheden hij in zich wenst te ontwikkelen moet de informandus duidelijk voor ogen staan

- kunde rijpt door oefening, oefening heeft impulsen nodig die de informandus voornamelijk ontleent aan persoonlijk contact, persoonlijke begeleiding.

hij die de impulsen verleent dient zich zeer duidelijk bewust te zijn van de kundigheden die de informandus wenst.

verder dient de begeleider fouten als wenselijke, legale en positieve bijdragen te waardereren in de ontwikkeling van kunde.

- een algemene methodiek voor het ontwikkelen van kunde of vaardigheid is absoluut niet te geven omdat deze ontwikkeling geheel afhangt van de psychische gesteldheid van informator én informandus en van de wisselwerking daartussen.

verder hangt de methode in hoge mate af van de te ontwikkelen kundigheid: ieder vakgebied stelt andere eisen.

wel kan men stellen dat de begeleider vooral bestaat om te stimuleren, het goede te ontdekken en te ontwikkelen, hij is er niet om het slechte te ontdekken en alleen dát te benadrukken.

onder ontwikkeling van kunde werd tot voor kort verstaan de vraag naar het BEWIJS van kundigheid, dit is ongerijmd.